

KALMÁR JÁNOS

KOLLONICH LIPÓT BÍBOROS KORTÁRSI JELLEMZÉSE

Egy Montecassinóban tett rövid tanulmányi kirándulás alkalmával, az ottani bencés kolostor könyvtárában került a kezembe az a kötetbe fűzött vékony kézirategyüttes, amely hatvannégy élő bíboros „portréját”, azaz jellemzését tartalmazza.¹ Erre a könyvtár valószínűleg 18. századi kéziratos katalógusának lapozgatása közben bukkantam, amelyben az ismerős Kollonich Lipót névre figyeltem fel. A feltehetőleg Rómából származó kötetben nem találtam évszámot, ezért csupán a 29-es sorszámmal megjelölt szöveg² tartalmából kiindulva kísérelhetem meg a datálása. Mivel az Kollonichot esztergomi érsekként is emlegeti, ezért elvileg 1695-nél nem lehet korábbi. Minthogy pedig a cím élő bíborosok jellemzését ígéri, biztosan nem írhatták 1707-nél később. (A többi kortárs bíboros neve valószínűleg még tovább segítene szűkíteni a szóba jöhető keletkezési időszakot, de azok feljegyzésére nem maradt időm, amit már akkor is sajnáltam.) Az sem derül ki, hogy milyen célból készültek ezek a „portrék”; akár egy küszöbön álló, vagy csak egy valamikor esedékes pápaválasztás miatt is írhatták azokat. Ha netán az előbbi volna az ok, úgy ez már egész pontosan behatárolná a keletkezés szóba jöhető időpontját. A szöveg tartalma is állít kérdőjeleket. 1691-ben is volt pápaválasztás, amelyen Kollonich – még nem esztergomi érsekként – szintén részt vett, hasonlóan az 1689. évihez. Vajon miért hallgat erről a forrás, ha egyszer a korábbirol viszonylag részletesen beszámol. Esetleg az a magyarázata, hogy Kollonich itt említett érseki rangját egyelőre tévesen társították a primási méltósággal összefüggő volta miatt a Szentszéknél jóval ismertebb esztergomival – amelyet csak 1695-től mondhat majd a magáénak a bíboros –, ehelyett az 1688 óta viselt kalocsai érsekség említése lett volna a megfelelő, melyet azonban a pápa csak 1690-ben erősített meg?³ Ez ugyanis érthetővé tenné, hogy a szöveg esetleg azért nem beszél a későbbi pápaválasztásról, és azért említi Pignatelliként a Kollonich által támogatott bíborost, mert a

¹ Biblioteca Archiabbazia di Montecassino, Cod. 683.

² Kollonich volt ugyanis sorrendben a 29. bíboros a 64 közül, akikről jellemzést közöl a kötet.

³ *Katona István*: A kalocsai érseki egyház története. Ford.: *Takács József*, s. a. rend. *Tóth Gergely*. II. rész. Kalocsa, 2003. 89. (447. sz. jegyzet.)

szöveg netán 1691 előtti. Mindez persze csak merő feltételezés, kockázatos lenne bármit is építeni rá.

Az alábbiakban közreadandó rövid jellemzés teljesen esetlegesen említ meg bizonyos epizódokat Kollonich Lipót életéből, és nemegyszer azokat is pontatlanul. Ennek ellenére, szövegének közzététele talán mégsem egészen felesleges, mert a római Kúria szemszögéből mutatja be őt, s részben Kollonichnak ottani, az 1689. évi pápaválasztáskor tanúsított magatartásáról tájékoztat.

A közlés során a forrás betűhív közlésére törekszem, csupán az ékezetek használatában való következetlenségeket és a nyilvánvaló tollhibákat igyekszem javítani, továbbá a rövidítéseket feloldani (ez utóbbiakat kurzíválva). Ehhez csatlakozik a szöveg magyar fordítása⁴, a magyarázó jegyzetekkel együtt.

„Leopoldo Kolonitz

Nacque in Germania il 24. 8bre 1651. Fu fatto Cardinale da Innocentio XI. il 2. 7re 1686.

Si fece cavagliere di Malta da giovane, per la cui strada pensava di vivere, e perciò fece le sue caravane, ma di poi istradato per la Chiesa; fu fatto prima vescovo di Giavarino, e per ultimo Arcivescovo di Strigonia, e per aver sempre assistito all'Imperatore col Consiglio, e con l'aiuto in quest'ultima guerra, merito giustamente la nomina cesarea, in virtù della quale fu promosso alla porpora fin'all assedio di Vienna ha sempre esercitato l'esercizio assieme (fol. 56v) col venerabile gran Servo di Dio Fra' Marco d'Aviano Cappuccino, esortando i soldati non meno alla propria difesa, che all'esterminio dei Turchi. Nelle Ribellioni d'Ungheria fece la parte di Misionario Apostolico, animando quei Popoli a mantenersi fedeli al suo sovrano, e tanto disse, e tanto opera, che represe l'orgoglio dei contumaci ribelli, spesse volte ha somministrato di propria borsa i soccorsi alle milizie in tempo di gran penuria. E tutto applicato al buon servizio di Dio, et [!] agl'avantaggi dell'Imperatore, e zelante in primo grado, ma non è di grand'elevatore per la Politica, e di minor pratica per questa Corte in faccia sua nel primo Conclave fu esaltato Alessandro 8°, nonostante l'esclusiva notoria cesarea, e quantunque sapesse, ch'il già Cardinale di Goes venisse per escluderlo, e che fosse quasi alle porte di Roma, non ebbe tal spirito di trattenere l'elezione sin al di lui arrivo, senza nemmeno haver [!] fatta una minima protesta. Ancora in questo ultimo Conclave ha fatto usi infelice figura, benché unito alli [!] zelanti, perché impegnatosi all'esclusiva di

⁴ Ebben Kalmár Anna segített.

Pignatelli, tanto fù questo esaltato ad onta sua, per lo che Pasquino aggiunse un' G. dopo la prima sillaba del suo Cognome per meglio esplicare il valore della sua innocenza. Per alto è cortese, et [!] è gentile, ma non poco impiccato, et [!] assai credulo nel negozio, e difficile ad esser persuaso, benché di sua natura umile, e rimesso, et [!] ancora generoso, et [!] inserviziato, ed è tanto propenso in aiutare ciascheduno (fol. 57r) che abbracciando spesso troppo impegni non può sempre così facilmente riuscire in tutti, dal che ne procede il suo discredito. Nutre sentimenti di vero Principio Cristiano, et [!] ha [!] gran notizia di tutti gli oggetti politici delle Corti d'Europa, il di cui tepido naturale non si sa riscaldare in favore, ne contro d'alcuno. È suo pregio di vivere senza antipatia [?] mentre come buon Tedesco mangia da sano, e beve d'ammalato. Nondimeno se li può applicare ciò che d'Agricola noto già Tacito: 'Procul ab permutatione adversus collegas, procul a contentatione adversus Proconsules, et vincere in glorium et atteri sordidum arbitrat.'” (fol. 57v)

„Kollonich Lipót

1651. október 24-én született Németországban.⁵ XI. Ince⁶ nevezte ki bíborossá, 1686. szeptember 2-án.⁷

Ifjú korában belépett a máltai lovagrendbe,⁸ melynek szabályai szerint kívánt élni, ezért részt vett tengeri hadjáratban,⁹ majd az Egyház tagja lett.¹⁰

⁵ Az időpont és a helyszín is téves, hiszen Kollonich 1631. október 26-án Komáromban született, melynek apja volt az ezredesi rangú erődparancsnok. *Maurer, Joseph*: Cardinal Leopold Graf Kollonitsch, Primas von Ungarn. Innsbruck, 1887. 25.

⁶ Benedetto Odescalchi, 1676 és 1689 között volt XI. Ince néven a katolikus egyház feje. V. ö. *Mondin, Battista*: Pápák enciklopédiája. Ford.: R. *Vida Ilona*. Bp., 2001. 517–524., ill. *Tusor Péter*: A barokk pápaság (1600–1700). Bp., 2004. 67–74.

⁷ A kinevezést I. Lipót császár- király 1686. márciusában kérelmezte a pápánál, amely 1686. szeptember 9-én érkezett meg Bécsbe. *Adriányi, Gabriel*: „Katholische Erneuerung – Gegenreformation. Lebenswerk des Kardinals Leopold Graf Kollonich (1631–1707)”. In: Uő.: Beiträge zur Kirchengeschichte Ungarns. München, 1986. 86. (Studia Hungarica 30)

⁸ 1650. április 27-én ütötték johannita-lovaggá a bécsi máltai lovagrendi templomban. *Maurer*, 26.

⁹ Kollonich elutazott Máltára, a lovagrend székhelyére, majd az oszmánok által ostromolt Kandia felmentésére küldött keresztény seregben harcolt, s 1651. január 1-jén megsebesült. 1655-ben újabb tengeri ütközetben vett részt, melynek során jelentős hőstettet hajtott végre a Dardanelláknál. Ugyanezen esztendő végén két évre szólóan máltai kasztellánussá (várnaggyá) nevezték ki. Uo., 30–31.

¹⁰ 1668-ban szentelték pappá Bécsben. Uo., 32.

Először győri püspök,¹¹ végül esztergomi érsek lett,¹² és mivel mindig tanácsaival segítette a császárt,¹³ továbbá a legutóbbi háborúban nyújtott segítségével¹⁴ méltán kiérdemelte a császári kinevezést. Ezen erényének köszönhetően terjesztetett fel bíborosnak. Bécs ostroma idején mindig együttműködött Isten tiszteletreméltó, tekintélyes szolgájával, Marco d'Aviano kapucinus atyával,¹⁵ a katonákat nem csupán önmaguk védelmére, hanem a törökök megsemmisítésére buzdítván. A magyarországi felkelések során az apostoli misszionárius oldalán vállalt szerepet, arra ösztönözvén az ottani népeket, hogy maradjanak hűségesek uralkodójukhoz. Azért agitált, azon buzgólkodott, hogy elfojtsa a megátalkodott felkelők gőgösségét. Olykor, nagy ínség idején, saját költségén látta el a katonaságot. Mindezeket Isten hű szolgálatá-

¹¹ Ez téves. Először, 1666. augusztus végén – tehát még pappá szentelését megelőzően – nyitrai püspökké nevezte ki I. Lipót, amit a pápa csak 1668. április 30-án erősített meg. Püspökké szentelésére ezt követően került sor. Uo., 32. 1669/70-ben azután bécsújhelyi püspök lett és csak ezt követően, 1685-ban foglalta el a győri püspöki széket. *Katona*, 91.

¹² *Lakatos Adél*: „Kollonich Lipót”. In: *Esztergomi érsekek 1001–2003*. Szerk.: *Beke Margit*. Bp., 2003. 324.

¹³ A Titkos Konferenciának nem volt ugyan tagja – ld. *Sienell, Stefan*: *Die Geheime Konferenz unter Kaiser Leopold I. Personelle Strukturen und Methoden zur politischen Entscheidungsfindung am Wiener Hof*. Frankfurt/M., 2001. 373. (Beiträge zur Neueren Geschichte Österreichs Bd. 17) –, de részt vett az 1673-ban Magyarország kormányzása céljából felállított Gubernium munkájában, 1671 és 1684 között a Magyar Kamara elnöke volt – ld. *Fallenbüchl Zoltán*: „A Magyar Kamara tisztviselői a XVII. században”. In: *Levéltári Közlemények*, 39. (1968) 252. –, 1687/88 folyamán ő vezette a magyarországi hódoltsági terület új berendezésére vonatkozó tervezet, az 'Einrichtungswerk des Königreichs Hungarn' kidolgozása céljából a bécsi udvar által felállított albizottságot. *Mayer, Theodor*: *Verwaltungsreform in Ungarn nach der Türkenzeit*. Bearb. Toth, Adalbert. Sigmaringen² 1980 és *Varga J. János*: „Berendezkedési tervezetek Magyarországon a török kiűzésének időszakában. Az 'Einrichtungswerk'” in: *Századok füzetek*, 1. (1993) 3–40. 1692 végétől 1694. tavaszáig pedig a bécsi Udvari Kamara főfelügyelőjeként tevékenykedett. *Mayer, Theodor*: „Das Verhältnis der Hofkammer zur ungarischen Kammer bis zur Regierung Maria Theresias” in: *Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung*. IX. Ergänzungsb. (1915), 213–215.

¹⁴ Bécs 1683. évi ostroma idején Kollonichot bízták meg a hadélelmezési hivatal vezetésével, s rá hárult a pápa anyagi segítségével, a nuncius által felállított tábori kórházak felügyelete is. *Lakatos*, 322.

¹⁵ Eredeti nevén Carlo Domenico Cristofori (szül. 1631, Friuli – megh. 1699, Bécs), 1683 és 1688 között apostoli legátusként működött Bécsben. A császárváros 1683. évi ostroma idején és a további török elleni felszabadító háborúk idején jelentős érdemeket szerzett a hadvezérek közötti együttműködés kialakításában, a katonák lelkesítésében és az oszmánok elleni összefogás diplomáciai úton való megteremtésében. Mehr, Bonaventura von OFMcap: „Markus v. Aviano”. In: *Lexikon für Theologie und Kirche*. Hgg: *Höfer, Josef/Rahner, Karl*. Bd. 7. Freiburg/Br. 1986, 10. Részletesebben *Héyret, Maria*: *Pater Marcus von Aviano, apostolischer Missionär und päpstlicher Legat beim christlichen Heere*. München, 1931.

ra és a császár érdekében tette. Felettből buzgó, de nem nagy politikus, és csekély jártassággal rendelkezik ebben az udvarban,¹⁶ amint azt első konklávéja tanúsítja, melyen VIII. Sándort megválasztották,¹⁷ hiszen annak ellenére, hogy a császár kizáró utasítását magával hozó Goess bíboros már csaknem Róma kapuiig jutott el,¹⁸ mégsem volt annyi lélekjelenléte, hogy az ő megérkezéséig elhalasztassa a választást,¹⁹ amely ellen még csak nem is tiltakozott. E konklávéhoz igen szomorú képet vágott, noha csatlakozott a lelkesedőkhöz.²⁰ Mivel kizárólag Pignatelli mellett kötelezte el magát,²¹ annyira megsértődött, hogy Pasquino²² egy G-t biggyesztett a vezetékneve első szótagjához, hogy így még jobban kifejezésre juttassa a vétlenségét.²³ Más-különb en udvarias és kedves, de nem kevésbé kellemetlenkedő. Tárgyalások alkalmával elég hiszékeny, nehezen meggyőzhető, bár nagylelkű és szolgálatkész, s annyira odaadó mások megsegítésében, hogy gyakorta vállal oly

¹⁶ Ti. a pápai kúriában.

¹⁷ VIII. Sándor (Pietro Ottoboni) nyolcvanévesen lett pápa 1689. októberében, két hónapig húzódozó szavazásokat követően. *Mondin*, 524.

¹⁸ A brüsszeli születésű Johann (Freiherr) von Goess (1611–1696) bíboros, gurki hercegérsek, nagy tapasztalatú császári diplomata volt. *Tropper, Peter G.*: „Goess, Johann Freiherr von”. In: *Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches 1648 bis 1803. Ein Biographisches Lexikon.* Hgg.: *Gatz, Erwin.* Berlin, 1990. 153–155. Az 1689. évi konklávé idején 78 éves, gyengélkedő főpapot már nagyon fárasztotta a hosszú utazás, ezért csak lassan tudott haladni, így aztán már csak október 6-án, VIII. Sándor megválasztása napján, az eredményes szavazást követően ért Rómába. Nehezményezte is, hogy míg némely távollévő francia bíborosok érkezését megvárták a választással, addig őt nem, pedig már csaknem Róma kapuinál járt. Az azonban nem valószínű, hogy I. Lipót császárnak a Pietro Ottobonira való voksolást tilalmazó írásos utasítása lett volna nála, még akkor sem, ha az uralkodó sajnálkozott VIII. Sándor megválasztásán, mert bizalmatlan volt a velencei származású bíboros iránt, akinek főként a török elleni elkötelezettségében kételkedett. *Bischoffshausen, Sigismund Frh. von: Papst Alexander VIII. und der Wiener Hof (1689–1691).* Stuttgart–Wien, 1900. 49. és 53. (130. sz. jegyzet.)

¹⁹ A valóságban Kollonich megpróbálta rábeszélni a konklávé, hogy várják meg Goest, de igyekezete nem járt sikerrel. Uo.

²⁰ Mármost azokhoz, akik örültek Pietro Ottoboni pápává választásának.

²¹ Kollonich érthető okokból Antonio Pignatelli bíborost látta volna a legszívesebben a pápai trónon, hiszen a nápolyi születésű főpap egykor bécsi nuncius volt, ezért leginkább tőle remélhették a Habsburg érdekek képviselését. Ráadásul ő volt az, aki 1668-ban Kollonichot püspökké szentelte. *Maurer*, 245. (Egyébként 1691. júliusában, VIII. Sándor halálát követően, Pignatellit meg is választják pápává, aki XII. Ince néven uralkodik 1700-ban bekövetkező haláláig.)

²² A Pasquino-szobor a pápai uralom idején a politikai gúnyiratok kifüggesztésének a helye volt Rómában.

²³ A bíboros vezetéknevét ezzel talán *Coglonitz* gúnynévre torzítva, melyet – ha helytálló a feltételezésünk –, a latin `cogito`-igével összefüggésbe hozva `Merengő`-nek értelmezhetünk.

sok kötelezettséget, melyeket nem mindig képes könnyen megoldani, s ez okozza tekintélyének csökkenését. Igazi keresztény elveket vall, és igen jártas az európai udvarok politikai ügyeiben. Természetes hűvössége senki kedvéért és senkivel szemben nem hagyja feltüzelni. Erénye, hogy nem táplál ellenszenvet, míg németként egészségesen étkezik, és betegesen iszik. Nem kevésbé illik rá az, amit Tacitus jegyzett fel Agricoláról.²⁴ „Távol tartotta magát a kollégáival szembeni megváltozástól, a gyermekeivel való meglepedettségétől, dicsőségesen győzni és a rosszat gyengíteni akarta.”²⁵

²⁴ Gnaeus Iulius Agricola (40–93) római politikus és hadvezér. 77-ben consul, 74–77 között Aquitánia, 77–84 között Britannia helytartója volt. Személyét dicsőítő életrajzát veje, Tacitus írta meg. Magyarul „Iulius Agricola élete” címmel Borzsák István fordításában jelent meg. In: Tacitus összes művei. I. Bp., 1980. 7–42. (Bibliotheca Classica)

²⁵ Tacitus eredeti szövege a fent idézett mondatot nem tartalmazza ugyan – v. ö. *Corn. Taciti opera omnia*, I. Leipzig 1961 (Teubner-kiadás) –, ám ez mondanivalóját tekintve így is megfelel az eredetiének.